

ΠΕΣΟΙ ΔΡΟΜΟΙ

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ*)

Ἐδῶ θὰ εἶταν ὁ τόπος νὰ σφηνώσω ἕνα πλατὺ κομματι ἀπὸ τὸ γράμμα πού κρατῶ καὶ πού δείχνει πῶς φαντάζεται ὁ φωτισμένος ἰδρυτὴς τοῦ διαγωνισμοῦ τὰ βιβλία τοῦτα γιὰ τὰ παιδιὰ μας, εἰς τὰ τρία ἀναγνωστικά—καθὼς τὰ θέλει—γραμμῆν γιὰ παιδιὰ ὀχτῶ εἰς δέκα χρονῶν, καὶ πῶς τὰ ρίχνει στὸ χαρτὶ τὰ σκίτσα του, στοὺς ἄλλους ἀφίνοντας τὴν ἐγνοια νὰ τὰ συνθέσουνε εἰς λαχταριστὰς εἰκόνες χρωματισμένους ὀλοζώντανα, μεστὴς καὶ ἀπλωτῆς, τὰ ζωντανὰ του παραδείγματα. Πιστὸ, τὸ πρόγραμμα τοῦ κ. Φωτιάδη, εἰς ὅσα μᾶς κανοναρχεῖ, εἰς γενικώτατα, ἢ ἀναγνωρισμένη παιδαγωγικὴ καὶ ἀπάνου στ' ἄλλα, ἔτσι μὲ τὴν νύστη καὶ μὲ τὴν δροσιὰ τῆς γλώσσας πού μεταχειρίζεται, φουξὲ σὰ μιὰ κινουρία ψυχὴ εἰς τὰ βιβλία τοῦ σκολειοῦ, δείχνεται εἰς νὰ ἦνε μιὰ νέα πρωτομεταχειριστὴ διδασκαλία, μεθ' τὴ φαντασία μας, κάνει νὰ ξανοίγουμε σὰν περιβολὶ τὴν σάλα τῆς παραδόσης, τὸ μάθημα σὰν εἰδύλλιο, καὶ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία εἰς συμφωνίας μουσικῆς.

«Πρῶτο. — Γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ νοῦ. Πρῶτα ἀπ' ὅλα προσοχὴ εἰς τὴ φύση πού τριγυρνᾷ τὸ παιδί. Φυτὰ καὶ ζῶα — Δέντρα, βουνά, θάλασσα — πέτρες, ὄρυχτά, μέταλλα — κηπουρικὴ, γεωργία, χτηνοτροφία — ἢ κηστία, τὸ ἄλογο, τὸ βῶδι, τὸ πρόβατο. Τὰ καλὰ τῆς θάλασσας δὲν μποροῦμε βέβαια νὰ τὰ κρῦψουμε σ' ἕναν τόπο πού ὅλοι μας ἀπὸ μικρὰ ἀφθῆνα βλέπουμε ἀπὸ παντοῦ. Ὅμως νομίζουμε πῶς οἱ περιγραφῆς τῆς θαλασσινῆς ζωῆς πάντα πρέπει νὰ τελειώνουνε μὲ τὴν ἰδέαν, μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ γυρισμοῦ εἰς τὸ χῶμα τῆς πατρίδας.

«Νὰ δειξοῦμε πόσο ἀξίζει τὸ χῶμα πού μᾶς θρέπει, πόσο ἀνάγκη ἔχει τὸ χῶμα πού μᾶς θρέφει, τοὺς κάμπους, εἰς δάση. Ὅσο μεγάλοι καὶ ἐνδύει οἱ κόποι τῆς ζωῆς ἀφθῆς, ὅσο μικρὰ τὰ κέρδη, πάλι προτιμώτερον ἀπ' τὴ ζωὴ εἰς τὴν Πολιτείαν μῆσιν. Αὐτὸ τὸ αἶσθημα μάλιστα πρέπει νὰ τονώσομε. Περιγραφῆς ἀπὸ ὠραία μέρη στεριανὰ (βουνά, δάση, κάμπους) τῆς μεγάλῃς μας πατρίδας, καὶ ἀπὸ πολλὰ μέρη.

«Δεύτερον. Μαζὶ μ' αὐτὰ πού εἶπαμε καὶ πού εἶναι τὰ πρῶτα καὶ δυνατὰ μορφωτικὰ γιὰ τὸ ἦθος.

*) Κοίτα τὰ δύο περσμένα φύλλα τοῦ «Νουμά».

καὶ σοῦ γελᾷ μὲ τὴ βροντερὴ φωνή του, χαδεφτικὰ. Σωπαίνεις, λὲς καὶ τσιτώνεις; τῆς τῆς σου, νὰ κούσης, νὰ καταλαβῆς. Καὶ καταλαβαίνεις, καὶ ἀκούς, ἐπειδὴ τώρα τὸ νοιώθεις; ἀπὸ τὴ φωνὴ του τὴ δυνατὴ, ἀπὸ τὴ φωνὴ πού θάρρος σου δίνει, τὸ νοιώθεις πῶς, ὅταν τὸ σουρούπωνε πλακῶνει, ἔχεις πλάγι σου βοηθὸ τὴν ἀθρώπινη συντροφιά.

Μὰ ἐσύ, μισό μου, θὰ νοιώθεις, εἰς θῆκους καὶ κάτι ἄλλο. Νὰ σοῦ πῶ τὸ μυστικὸ μας! Ἐφκολα, πολὺ ἐφκολα πάντα, συναγρικιοῦνται τὸ ἐγγόνι καὶ ὁ παππούς, τὸ μωρὸ πού ἀνατέλλει καὶ ὁ γέρος πού βασιλεύει, τὰ θρωπάκι πού ἀρχίζει καὶ ὁ ἀθροπος πού τελειώνει. Γιὰ τοῦτο ἔχουμε ἀνάμεσά μας κρύφτες, ἀλαλες κουθέντες ἀγαθῆς. Ξέρει ὁ παππούς, ὁ παππούς ξέρει τὰ περασμένα, τὰ παρούμενα καὶ τὰ μελλούμενα τὰ ξέρει. Ἐσύ τῆς σου τί σοῦ λέει ὁ παππούς. Ναι, παιδί μου, ναι, χρυσό μου, ναι, κουκλίτσα μου, ναι, μωρό μου, τέτοια ὅπως σοῦ τὴν ξήγησα, εἶναι ἡ ζωὴ. Ἐχει τὴς πίκρες τῆς, τὰ βᾶσκά τῆς, ἔχει τὰ κλάματα, ἔχει τὰ φάστα τῆς ἰδανικά. Ὡστόσο κοίταξέ με, ἀγγελούδι, πῶς σοῦ μιλῶ καὶ δὲν κλαίω.

Καὶ τότες, ἀγγελούδι μου, χαμογελᾷς.

*

Ἐσύ πού εἶδα τὸ χαμόγελό σου τὸ πρῶτο, ἐσύ πού θὰ διῆς τὸ στερνό μου, θὰ κλάψης καὶ τότες. Μαρία—Ἐλένη, ὅπως σήμερον κλαίς. Μὰ θὰ θυμηθῆς καὶ τὰ λόγια τοῦ παπποῦ. Ὁ παππούς εἶδε πολλά, ἔπαθε πολλά, ἔκλαψε καὶ ὁ παππούς. Ἴσως ὅμως, ἀπὸ τὰ κλάματα καὶ ἀπὸ τὰ παθια ἔμαθε νὰ παίξῃ μαζί σου, ἔμαθε μὲ τὸ χαμόγελό σου νὰ χαμογελᾷ.

Χαμογέλα μου, Μαρία Ἐλένη. Χαμογέλα. Εἰ—

(Ἀπὸ τὴ «Crestomazia Neellenica») ΨΥΧΑΡΗΣ

Ἀρδόνια τῆς Ἀνατολῆς, καὶ εἶς, πουλιὰ τῆς Δύσης, λαλεῖστε νὰ ἐμπνήσετε τὸ νιν ὅπου κοιμᾶται καὶ ἀνίσως τὸν ἐμπνήσετε, χρυσὰ θεὰ εἰς κάμω καὶ θὰ εἰς πάω στὸ χρυσοκὸ γιὰ νὰ εἰς ἀναλώση, νὰ κάμ' τὰ νύχια σας χρυσὰ καὶ τὰ φτερά ἀσημένια καὶ τὴν κορφή τοῦ κεφαλοῦ ἀγνὸ μαργαριτάρι.

Γ. Ν. ΑΒΑΖΟΣ

ΣΤΟΝ ΚΑΒΟ'

— Ἐνοια σου, Μαριώ μου, μὴ συχίζεσαι γι' αὐτὸ τὸν ἀχάριστο! Ἄλλη φορὰ μὴν τοῦ τρίψης τὴν κοιλιὰ του νὰ ἰδῆ αὐτός!—τῆς εἶπε γελῶντας ἡ κυρία Σεβαστὴ καὶ τῆς χεῖδεψε τὸ κεφάλι τῆς. — Ἀρῆ, ξέρες τί μ' εἶπε πὸ δῶ ἡ ψυχωμένη σ'; Θὰ εἰς πᾶρ' εἰς τὴν Ἀθήναι, λείει, χαρὰ εἰς τὴν τύχη σ' καλομοίρα!

Ἡ Μαριώ στήλωσε εἰς τὴ Σεβαστὴ τὰ μεγάλα καὶ διάφανα μάτια τῆς, τὰ γεμάτα ζωὴ καὶ καλοσύνη, εἰς νὰ βύθιζε τὴν ματιὰ εἰς τῆς ψυχῆς τῆς τὰ κατὰθαθα. Περίμενε κανεὶς νὰ ἰδῆ μέσα τῆς τὴν λάμψη τῆς χαρᾶς, τὸ χαμογέλασμα τῆς ἐλπίδας, μὰ δάκρυα θλιβερὰ εἰς λίγο τὰ θολώσανε. Κατέβασε ντροπαλὰ τὸ κεφάλι καὶ μελιὰ δὲν ἔβγαλε. Τί

*) Ἡ ἀρχὴ τοῦ στὸν ἀριθ. 308.

γινότανε μῆς' εἰς τὸ παράξενον κείνον κεφάλι; — Δὲ μιλᾷς τῆς μάνας σου, Μαριώ; Θὰ κλάψης, παιδί μου; δὲν εἰς εὐχαριστημένη νάρθηξ μαζὶ μου; Μὲ μῆνα θῆναι κακιομέν' ἡ Μαριώ καὶ δὲ θέλει νάρθη τῆς εἰς τὸ Γιάννης, ζουγραφίζοντας εἰς μιὰ πλάκα τὰ τετράγωνα τῆς τριλιζας. Ἡ Μαριώ τοῦρριξε μιὰ παράξενον ματιὰ καὶ τὰ ποκρίθησε στεναχωρημένα: — Τί θὰ μὲ κάν' ἡ κυροῦλα μ' εἰς τὴν Ἀθήναι; γιὰ φόρτωμα; εἶδες ποτὲ σ' θυμάρ' φουτεμένο εἰς γλάστρα; καὶ ἐν τὸ φουτέψης θὰ μαραθῆ νὰ πάη!... Γὼ δὲν ξέρ' πολλὰς δουλιές, ξέρω χωριάτικα πράματα, πού δὲν τᾶχτε εἰς τὴν μεγάλη χώρα, καὶ εἶμαι μεγάλ' πιὰ καὶ δὲν μπορῶ νὰν τὰ μάθω...

— Ἐγὼ εἰς θέλω, κορίτσι μου, εἰπ' ἡ Σεβαστὴ, ὅπως εἶσαι καὶ μ' ὅτι ξέρεεις. Λίγο λίγο θὰ συνεθίσσης καὶ τὰ πράματα τῆς μεγάλῃς χώρας. — Ἀρ' σὺψε καὶ εἰς τῆς τὸ χέρ', πανάθεμά σε! Κάποιου χαρίζανε γάϊδαρον καὶ τὸν κοίταζε καὶ εἰς δόντια! — Σὰν τὸ θέλ' ὁ Θεὸς ἔρθῶ, κερούλα μ'! Ἄς ἔχουμε γιὰ καὶ βλέπομε! — Ἐγὼ τὸχω εἰς γουρο, Μαριώ! Ἀπὸ σήμερον

θως, νὰ δίνουμε ποιήματα—παραμύθια— θρύλους— γνωμικὰ—παροιμίες—κατὰλληλες ὑγιεινῆς συμβουλῆς—πᾶστρα—μολύσματα—πυρετοὶ, τὰ αἵτια τοῦ παροξυσμοῦ, τῆς φθίσης, κτλ. Κομάτια πού νὰ δείχνεται τί καταφέρνει ἡ θέληση, ἡ ἐπιμονή, ἡ ὑπομονή, ἡ ἀφοβία.

«Τρίτο. Μόρφωση τοῦ πολιτῆ. — Στὸ ἀναγνωστικὸ τοῦ τρίτου χρόνου κομάτια ἀπὸ τὴν ἱστορίαν μας, μάλιστα τὴν πιὸ κοντινὴν εἰς μᾶς κομάτια πού νὰ κεντοῦνε τὸ θαυμασμὸ, τὸ σεβασμὸ τοῦ μικροῦ στοὺς ἥρώους πού θυσίασαν τὴν ζωὴν τῶν, τὸ ἔχει τῶν, τὴς δυνάμεις τῶν, γιὰ τὴ σωτηρίαν, γιὰ τὸ μεγαλεῖο, γιὰ τὴ δοξὰ τῆς κοινῆς, τῆς μεγάλῃς μας πατρίδας.

«Περιγραφῆς ἱστορικῶν μερῶν. — Συστηματικὰ νὰ πορφύουμε αἰσθήματα ἀτομικὰ, ὑπερβολικὴ ψυχρονία, ὑπερβολικὴ ὑποταγὴ εἰς θελήματα τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλλα τέτοια χαλκρωτικὰ τοῦ ἐγῶ.

«Ἐρῆ ἱστορία δὲ θέλομε. Ὡς τόσο θέλομε μεγάλη ἀφοσίωση εἰς τὴν πίστη μας, πού μ' ἐξωτερικὰ σημεῖα στερεώνεται. Καὶ οἰκτιρῶντες τοὺς ὅσοι ἀλαξοπιστοῦνε.

«Κ ἡ ἀρχαία μας ἱστορία θέλει πολλὴ προσοχὴ εἰς τὴν μεταχείρησιν...»

Ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τοῦτο δὲ θὰ εἶχα σχεδὸν τίποτε νὰ εἰσῶν δὲ θὰ εἶχα σχεδὸν τίποτε νὰ τοῦ ἀλλάξω. Λυποῦμαι πού δὲν ἔχω καιρὸ, καὶ πού δὲν ἔχω θάρρος, γιὰ τέτοια καὶ ἰερὰ καὶ γερὰ δουλιὰ σημαντικώτατη πού θέλει περισσὰ χαρίσματα νὰ ταίριαξῃ καὶ σύμμετρο νὰ τὴν καταπιαστῆς, γιὰ νὰ μιλήσης τοῦ παιδιοῦ εἰς δάσκαλος μαζί καὶ εἰς ποιητῆς; κάτι πολὺ δύσκολο γιὰ μὲ. Λυποῦμαι πού τὴ χρεῖς μου νὰ συμπληρώσω κάποιον μου ἄλλο πρόγραμμα ἀκριβῶς, μὲ ἐμποδίζει καθεὶ ἄλλο κοίταμα. Δὲν μπορῶ νὰφοσιωθῶ εἰς τέτοιο ἔργο, καὶ μοναχὰ πού τόνειροῦμαι. Καὶ στοχαζομαι τὸ βιβλίον πού δὲ θὰ γράψω, τὸ στοχαζομαι πυκνοφυτρωμένο ἀπὸ τοὺς σπόρους ὅλους πού τοῦ ἐρριξε τὸ πρόγραμμα τὸ Φωτιάδικον. Καὶ μαζί σημαδεμένο καὶ γιομάτο ἀπὸ κάτι, πού μπορεῖ νὰ φοβίση, εἰς εἰς πρῶτοφαντο, καὶ εἰς ἀπρομελέτητῃ ἢ πρόωρα ριμμένο, εἰς κάτι πιὸ πλατὺ καὶ πιὸ βαρὺ γιὰ νὰ τὸ χωρήσῃ καὶ γιὰ νὰ το βαστάξῃ ὁ νοῦς τοῦ παιδιοῦ. Τόνειροῦμαι: τὸ βιβλίον μου εἰς ἕνα συγκεραττὸ πιδεξίον ταίριασμα τῆς

εἶσαι δικιά μου, τέλειωσε!

— Σὰν εἶσαι, τὸ λοιπόν, κακί καὶ δὲ μᾶς ἀγαπᾷς καθόλου, κόπιασε δῶ νὰ παίξομε μιὰ τριλιζα, νὰ ἰδῆς τί εἰς βερύκοκκο! Κόπιασε, σοῦ βασταίει;—εἰπ' ὁ Γιάννης, μαζέροντας δύο λογιῶν πετραδάκια, γιὰ νὰ ξεχωρίζουνε... — Ποιὸς σ' τῶπε, κύρ Γιάνγκο μ', πῶς δὲ εἰς ἀγαπῶ; — Ἄμ νὰ πού δὲν ἔργεσαι μὲ κέρει μαζί μας... Μαριώ, τᾶστρα πετραδάκια τὰ θέλω γῶ: σὺ νὰ πάρης τὰ μαῦρα... — Ὁ, τ' ἔθες τοῦλόου σου δός μ'... — Ὁψ!— ἔκαν' ὁ Κώστας— τριλιζα πάλι θὰ παίξετε; — Παίξε καὶ σὺ μὲ τὸ Θόδωρο... Σὲ πειράζει, ἀδερφέ; — Σὰν εἶν' ἔτσι γῶ φεύγω! Κατεβαίνω εἰς τὰ Κόματα... — Ὁρα σου καλὴ! Περίεργο καὶ αὐτὸ, μὰ τὴν κλήθεια!... Ἐλα Μαριώ, κάτσε δῶ κοντὰ μου. Ἐβαλα... — Ἐβαλα καὶ γῶ. — Ὅλο τοὺς σταυροὺς μου κυνηγᾷς. Στάσου νὰ ἰδῆς...

ἀλήθειας και τῶ ὄνειρου — γιὰ τί και τῶνειρο βρὶ σκεται μέσα στὴ ζωὴ κ' ἔχει κ' ἐκεῖνο τὸ σκοπὸ του, πραχτικώτατο — ὅλα θὰ τὰρδιάζῃ στὶς σελίδες του χεροπιστά, και τὰ πῶ ἰδεατά και τὴν ἠθικὴ ἀκόμα θὰ τὴ βγάξῃ ἀν ἀπὸ μέσα ἀπὸ μιὰ τέχνη πλαστικὴ. Μὰ πῶ πολὺ ἀπ' ὅλα τὸ βιβλίον μου τοῦτο θὰ χτυπᾷ τὴν πρόληψη, ὅσο κι ἂν εἶναι ἡ πρόληψη γρητευτικὴ, ὅσο κι ἂν ἀκκοῦμπησε ἀπ' αὐτοῦ στὰ ἱερῶτα, ὅσο κι ἂν φορῆ τῆς ὁμορφίης τὴν προσωπίδα. Κ' ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδας και ὁ θαυμασμός πρὸς τὴ δύναμη δὲ θὰ μ' ἐμποδίσουνε νὰ παραστήσω μαζί και ταίριαστὰ μὲ τούτα κάποιες ἄλλες ἀγάπες και κάποιους ἄλλους θαυμασμούς πού τυχαίνει ὡς τὴν ὥρα νὰ τὰ πιστεύουμε οἱ πῶ πολλοὶ ἀν ἀταίριαστα μὲ τ' ἄλλα και ἀν ἀνάξια νὰ συμπαρασταθῶνε μὲ κείνα. Τὸ αἰτήμα τὸ θρησκευτικὸ θὰ προσπαθοῦσα νὰ τὸ στυλώω, κ' ἐκεῖνο ἀκόμα, ἀπανοῦ στὸ εἶδος και στὸν ἐρωτικὴ και στὴ γνώση τῆς ἐπιστήμης, ἀδιαφορώντας γιὰ κάθε τι. Κοντὰ στὴν ἀγάπη τῆς πατρίδας, τῆς μιᾶς, θὰ ζετύλιγα τὴν ἀγάπη πρὸς τίς πατρίδες. Τοῦ μίσους θὰ τὸ φύλαγα μονάχα γιὰ τ' ἄσκημα, γιὰ τ' ἀπονηρὴ και γιὰ τ' ἀνάξια, γιὰ ὅσα ἀδιόρθωτα και ἀσάλευτα μᾶς τυραννοῦν και μᾶς ἀτιμάζουν. Τὴν ἰδέα τοῦ πολίτη θὰ τὴνε πλάταινα μὲ τὴν ἰδέα τοῦ κοσμοπολίτη και μέσα στὴν καρδίκα σου, ἑλληνόπουλε, θὰ καλλιερῶσα μὲ ξεχωριστὴ φροντίδα τὸ λουλούδι τῆς αἰώνιας ἀνθρωπότης, και θὰ σοῦ κοπανοῦσα, πὸς ἡ ἀθάνατη σφραγίδα τοῦ ἀρχαίου νοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ εἶναι ἴσα ἴσα τὸ πῶ σφιχτότερο ἀπὸ ἄλλους ταίριασματὸ μὲ τὸ νοῦ κάθε καιροῦ και κάθε τόπου. Γιατί κ' ἐγὼ πιστεύω πὸς ὅσο πῶ πολὺ μεστῶνεται κι ὅσο πλουτίζεται και πῶ σύνθετη γίνεται ἀπὸ λογῆς στοιχεῖα ἡ ζωὴ, τόσο εἶναι τελειότερη γιὰ τὰ στοιχεῖα τῆς τὰ ὀστερνότερα, τὰ συνθετότερα, τὰ πῶ πλατιά, δὲν τ' ἀφανίζου, ἀλλὰ τὰ κρατᾷ μέσα τῆς ἀνέγγιχτα. ἀν πρῶτα, τὰ στοιχεῖα πού προῦπάρχουν, τὰ πῶ ἀπλά, τὰ πῶ στενά γιὰ τὴν κοιτάζεις τὸν ἑαυτὸ σου, δὲ θὰ πῶ πὸς δὲ γνοιάζεις τὸ σπῆτι σου γιὰ τὴν πονεῖς τὸ χωριὸ σου, δὲ σημαίνει πὸς ἀπονος εἶσαι πρὸς τὴ φαιμελιά σου τὸ ἔθνος σου δὲ σὲ κάνει νὰ ξεχάσης τὴ χώρα πού γεννήθηκες και γιὰ τὴν εἶσαι πατριώτης δὲ θὰ πῶ πὸς ἐσθυσες ἀπὸ ἄνθρωπος. Καὶ τὸ εἶδος και ἡ λατρεία πρὸς τὴ δύναμη δὲ μὲ φέρνει νὰ τὸν καταφρονῶ και νὰ τὸνε βλάφτω τὸν ἀδύνατο. Καλὰ καλὰ τίποτα δὲν ξέρω πὸς νὰ μὴν κρύβω μέσα του μιὰ δύναμη. Βοηθάτε γιὰ τὸν ὕψωμό

και τῶν πῶ ξεπεσμένων. Για τὸ ξανάσασμα και τῶν πῶ δυστυχισμένων. Κι ὁ ἐργάτης πού κατάντησε κακὰ και πού στέκεται ἀν ἕνας ὄγκος ἀμορφος ἀδούλευτος, μέσα στὰ χέρια ἐνός τεχνίτη τῆς ψυχῆς, μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀγαθὸ. Κι ἂν κανένας μὸς παρατηρήσῃ πὸς τέτοια ζητήματα και τέτοια νοήματα δὲν εἶναι θέματα γιὰ βιβλία πού θὰ τὰ διαβάζουν τὰ παιδιὰ, θὰ τ' ἀποκρίνομεν: "Ἐχω γιὰ τὸν παιδιοῦ τὸ νοῦ μιὰ ἰδέα κάπως διαφορετικὴ ἀπὸ ἄλλου Πιστεύω πὸς τὸ μυαλό του μπορεῖ νὰ χωνεῖ τροφὴ πῶ λεπτὴ και πῶ βαθειὰ κι ἀπ' ὅση συνειθίζουμε νὰ τοῦ προσφέρουμε. Μέσα στὸ μικρόκοσμο τῆς ψυχῆς του γίνονται πράματα πῶ πολλὰ κι ἀπ' ὅσα φαντάζονται τοῦ κόσμου οἱ ψυχολόγοι. Οἱ πῶ μεγάλοι ἄνθρωποι μὸς φάνεται πὸς εἶν' ἐκεῖνοι πού ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τους γροικούσανε κουβέντες και ἀνατρεφόντανε μὲ ἰδέες πῶ ψηλές ἀπὸ τὸ παιδιακίσι τὸ μῶτῖ τους.

— Πολὺ καλὰ. Μιὰ μέρα μὸς πκρατηροῦσε κάποιος φίλος μου, ἀπίστος τῆς δημοτικῆς γιὰ τὴν ἔτο' ἡ μοῖρα τὸ ἔφερε — μὸλο πού τρέφει ζωὴ τὴ συνείδηση τῆς ἀλήθειας τῆς. Θέλει νὰ γραφτοῦνε βιβλία γιὰ τὰ παιδιὰ, στὴ δημοτικὴ γλῶσσα, σὲ μιὰ γλῶσσα κανονικὴ, ὄργανομένη, λογικὴ, μὲ σύστημα βιβλία, και στὴν οὐσία τους και στὴ μορφή τους, ὅπως εἶναι πάντα τὰ βιβλία τ' ἀναγνωστικά πού ἀξίζουνε τόνομα. Πολὺ καλὰ. Τέτοια βιβλία ἔχουνε κάποιον σκοπὸ πραχτικὸ, θετικὸ. Δὲν εἶναι ἀν ἕνα ἔργο καθαρὰ φιλοσοφικὸ, καθαρὰ λογατεχνικὸ, πού τὸ ρίχνει ὁ συγγραφέας του ἀδιάφορα, πρὸς τὸν παντοτεινὸ ἀναγνώστη κόσμο, τὸ σημερνὸ ἡ τὸν αὐριανὸ, κτῆμα ἐς ἀεί. Τὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον περιωρισμένα τὰ σύνολα μιλεῖ πρὸς τὸ παιδιὸ τοῦ καιροῦ του, θέλει σκολειό. Πὸς εἶναι τὸ σκολειό σας; πὸς εἶναι ὁ δάσκαλος, ὁ ἐρηνητευτῆς κι ὁ κριτικός, γιὰ νὰ στυλώσῃ ἀπάνου του τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ, πού θὰ βνηθῆσῃ νὰ μιλήσῃ τὸ νόημα του, νὰ μοσκοβολήσῃ ἡ ἀγάπη του; "Ἄν τὰ θέλετε γιὰ σήμερα τὰ βιβλία τούτα, σήμερα μὲνουν ἄκοπα κι ἀδιάβαστα, ἀνώφελα και περιττά, ἀπαγορευμένα ἀπὸ τὴν Πολιτεία, ἀπὸ τὴν Παιδείκα τὴν ἐπίσημη, μὲ κλειστὴς ὅλες τίς πόρτες τίς νοικοκυρίστικες. Ὁ κόσμος ὁ ἐπίσημος ἐδῶ κι ὁ κόσμος ὁ πολὺς δὲν παίρνουν ἀκόμ' ἀπὸ τέτοια. Καὶ τὸ βιβλίον τ' ἀναγνωστικὸ

χρειάζεται τὴν καθιέρωση τοῦ ἐπίσημου και τὴν ἀναγνώριση ὅλου τοῦ κόσμου ἀλλοιωτικά, κόπος χαμένος. "Ἄλλ' ἂν τὰ θέλετε γι' αὐριον τὰ βιβλία τούτα, μὲ τὴ σκέψη πὸς αὐριον θὰ εἶναι λυμένο τὸ γλωσσικὸ τὸ ζήτημα και πὸς αὐριον ὅλος ὁ κόσμος θὰ εἶναι δημοτικιστής, — ἐγὼ τὴν παραδέχομαι τὴ σκέψη σας κ' ἐγὼ πιστεύω ὅ, τι πιστεύετε. Μὰ σας λέγω: αὐριον θὰ εἶναι ἀργά. Ὅπως ἕνα βιβλίον καθαρὰ ἐπιστημονικὸ, και τ' ἀναγνωστικὸ βιβλίον πού δὲν εἶναι παρὰ ἕνα μ' ἀλαφρότητα σάλλοι μαγειρεμα, ἕνα προσεχτικὸ κορρολόγημα ἀπὸ τῆς ἠθικῆς κι ἀπὸ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης τὰ παραδομένα, παλιώνει μέρα μὲ τὴ μέρα. Ἡ ἐπιστήμη, κ' ἡ παιδαγωγικὴ, πῶ πολὺ τούτη, νὴ ἐπιστήμη, πού γίνονται ὀλένα, κι ὅλε σκοντάρφει και τρικλίζει και δὲν μπορεῖ ἀκόμα στερεὰ νὰ πατήσῃ, εὐκολ' ἀλλάζει τρόπους και συστήματα. Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά, καθὼς προκόβουνε γιγάντεις οἱ φυσικῆς ἐπιστήμες, καθιερώνοντας γνώσεις κι ἀλήθειες πλῆθος, πού χρειάζεται νὰ φυτετοῦνε στὸ νοῦ τοῦ παιδιοῦ, — ὅλα τούτα κάνουν ἕνα βιβλίον ἀναγνωστικὸ ἀξιόλογο σήμερα νὰ μὴν ἀξίζῃ αὐριον τίποτα. Χρόνος μὲ τὸ χρόνο ἄλλα συστήματα, ἄλλοι κριτές. Καθῆτε ἡ συχοί.

Τοῦ ἀποκρίθηκα:

— "Ἄν τὴν ἀγαποῦσε τὴν ἀλήθεια πού μέσα σου κρυφὰ τὴν ἀναγνώριζεις, ἀλλοιωτικά θὰ στοχαζόσουνα. Τὰ φρόνιμα τὰχα λόγια σου τὰ ὑπεργροῦει ἡ πῶ ἀξιοδύκρητη και πῶ ἀπτόχαστη φιλοσοφία τοῦ ἑπίσημου, μῆλο, νὰ σὲ φάω. Δὲν ὑπάρχει Πολιτεία ἐπίσημη, μῆτε ἀναγνωρισμένα σκολειὰ γιὰ μιὰν ἰδέαν ἀντάρτισσα πού ὅλε και σ' ἀγῶνα βρῖσκεται. Νόμος τῆς εἶναι ἡ δύναμη πού παίρνει ἀπὸ τὴ βαθειὰ συνείδηση τῆς ἀλήθειας τῆς. Στὴν τρικυμωμένη τῆς ζωὴ τὴν ταξιδεύουσα, τὰ σκολειὰ τῆς μαζί τῆς τὰ σέρνει ὅπου περὶ και ὅπου σταθῇ, στὰ καρδία τῆς και στὰ ταμποῦρια τῆς, τὰ σταίνει και τὰ λύνει, κινητὰ, προσωρινὰ. Ἰστικοί, τέντες, σταθμοί, ὅσο γιὰ νὰ τὸ εὐκολύνουν, ὅσο γιὰ νὰ τὸ γληγοροῦν, ὅσο γιὰ νὰ τὸ κανονίσουν τὸ χροσμά τῆς πρὸς τὴν ἐπαγγελμένη Χαναάν, μπορεῖ προσωρινὴ και κείνη. Καὶ τὰ βιβλία γιὰ τὰ σκολειὰ και τὰ βιβλία γιὰ τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ γράφονται μὲ τὴν ἰδέαν τὴν ἐγνοια και τὴν προσοχή, μὰ και μὲ τὴν ἰδέαν λευτεριά και τὴν ἀφροντισιὰ πού γίνονται τὰ φτερωτὰ τὰ βιβλία τὰ δωρισμένα γιὰ κάθε νοῦ και

— Εἴμ' ἀνοιχτὴ, κύρ Γιάγκο! κοίτα καλὰ μὴ τὴν πάθης!
 — Γὼ ἔχω τὸ νοῦ μου, ἐγνοια σου!
 — "Ἄ! ζαβολιές μ' κάνεις, κύρ Γιάγκο μ'! Δὲν παίζω!... Ὅριστε μας.
 — Τὶ σοῦκανα;
 — Τὶ μοῦκάνες; Νά! "Ἐβαλες μιὰ τὸ πετράδι σου και ἀν εἶδες πὸς ἔθκακα τρεῖς τὸ πῆρες νὰ μὲ κλείσης... Ἄδὲς κ' εἶμαι στραβὴ;
 — "Ἐλα ζαβὴ! Σὲ δὲν πρόφτασες νὰ μὲ κλείσης δικαίωμα μου εἴτανε νάλλάξω θέση...
 — "Ἐτσι εἶ; Πρῶτη βολὰ σοῦ τὸ συχωρνώω, μᾶλλον νὰ παίζῃς καλὰ, δίχως κατεργαριές! "Ἄ!
 Τὸ παιχιδί: ἔκκολουθοῦσε μὲ πικὰ κ' ἡ Μαρτῶ πολλές φορὲς τσακώθηκε μὲ τὸ Γιάννη, φοβερίζοντάς τον μὲ τὸ χέρι τῆς πὸς θὰ τὸνε δαίρη. Εἶχανε πολλὴ χάρη τὰ παιδιὰτικα κουνήματα τῆς και πολλὴ γλύκα τὸ χαμογελοῖο πού τὰ συνρόφουε, κ' ἔτσι νοιώθει κανεὶς γιὰ τὴν τρελλαινότητα ὁ Γιάννης νὰ παίζῃ μαζί τῆς τρέλλιζα και νὰ τὴ φοουκίζῃ!
 — Καῦμένη Γιάννη — τούπ' ὁ Θόδωρος — βαρὲθηκα νὰ περιμένω πότε θὰ τελειώσῃ ἡ τρέλλιζα!
 Τῶνα τελειώνουμε... Δὲ θάρρησω!
 — Πῶ νὰ περπατήσω λίγο στὸ βουνὸ και ξα-

ναγυρίζω.
 Ἡ κυρία Σεβαστή, πλὴ πλάι μὲ τὸ γιὰ τρὸ, εἶχανε παρῆκει φιλὴ κουβέντα και δὲν τοῦ φανηκε καλὸ τοῦ Θόδωρου νὰ χωθῇ κι αὐτὸς στὴ μέση προτίμησε, ὡς νὰρ' ἡ ὥρα τοῦ φαγιοῦ, νὰ κῆν μιὰ γύρα στὸ δρόμο τῆς ἱερχωράς, ἴσα μὲ τὸ πρῶτο γεφυρὸ τῆς. ἱερωντάς ἀπ' τὸ φουρνάκι, καθὼς ἀέβαινε τὸ βουνὸ, κοντοστάθηκε νὰ ἰδῇ τὴ μάννα τῆς Μαρτῶς, πούβαζε μέσα κληριά, νὰν τὰνάψῃ. Δίπλα τῆς στεκότανε, μὲ τὸ φουρνόξυλο και τὴν πάνα, ὁ γέρο-Στάθης, κόκκινος ἀν ἀστράκος, στὸ κέφι του πάλε κατὰ τὰ φαινόμενα. Τάντρώγυνο εἶταν βυθισμένο σὲ σοβαρὴ κουβέντα και δὲν τὸν πρόσεξε...
 — Νά, μωρὲ, νά σ' ἰέου, μπουνατὰ! Τούπ' ἡ κυρία Σεβαστή και σὲ μένα και στὸ κορίτσι! Τὴ θέλ' τὴν ἀγαπάει, δὲν μπορεῖ γιὰ νὰ κῆν' δίχως κείν', καθαρὰ τῶπε, μὲ ταῦτιά μ' τ' ἀγροίκεσα!... Ὅαν τὴν πᾶρ' ἰέει στὴν Ἀθήνα!
 — Μωρ' τί λὲς, πανάθεμά σε, δούλα θὰν τὸ στείλου γὼ τὸ κορίτσι μ' στὴν Ἀθήνα; σάματις, μωρὴ, δὲν ἔχει ψωμὶ νὰ φα; μακῶς, δὲν ἔχ' σπῆτ';
 — Ποιὸς σοῦπε, μωρὲ, γιὰ δούλα; Ὅαν τὴν πᾶρ' μ' ζῆ τῆς, κόρ' τῆς, μαθὲς, νὰ γενῇ, θὰ μι-

λῆσ' ὅρῃ μὲ τὴ μοῖρα τῆς, ποιὸς ξέρ' ταχὶ τί θὰ γίνῃ; Δὲν τὸ σκαμπάζ' τὸ ξερὸ σ', κατὰ ντιπ νερούλιας;
 Ἀγρίψανε πῶ πολὺ τοῦ γέρο-Στάθης τὰ μάτια και τὸ φουρνόξυλο σηκώθηκε μὲ μὲ φόρα, νὰ νερούλιασῃ, βέβια, και τῆς Στχθινίας τὸ νερχλι!
 Ὁ Θόδωρος, ἔκρινε, φαίνεται, δικιὸ τὸ πρᾶμα και ἔκκολουθῆσε τὸ περιπατὸ του, ἀφίνοντας τὴ Στάθαινα νὰ μάθῃ πὸς τὸ ξύλο βγῆκ' ἀπ' τὸν Παράδεισο!
 Ζ'.
 Σὰ γύριε ὁ Θόδωρος εἶχε πῶ νυχτώσει και βρῆκε τὸ τραπέζι στρωμένο κάτω στὴν ἀκρογιαλία, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ γιαιτροῦ, πούχε κείρι γιὰ γλέντι. Ψάρι πλάκι στὸ φουρνὸ, μιὰ κότα σουβλι-στὴ και ρετσινάτο περιφρημο, εἴταν' ἀλάθειτα γιαιτρικὰ στὴν κούρασὴ του. Στρογγυλοκάθησε κι ὅλας στὸ τραπέζι, περιμένοντας, κ' ἡ Σεβαστὴ στριφογύριζ' ἀκόμα, νὰ τὰ τοιμάσῃ ὅλα, μὴν τῆς λείψῃ τίποτις!
 Τὶ ἔγινες, ἀδερφέ, νεράδες σὲ πῆραν; Πᾶνε ὀχτῶ ἡ ὥρα κι ἀκόμα δὲν ἀρχίσαμε!

για κάθε καρδιά· όταν εκείνο, που τὰ γράφουν, είναι, βέβαια, του λόγου λειτουργός, και όχι βιβλικό-πληροί μινάχα. Και τὸ πῶς σοφὸ και γιὰ τοὺς λίγους τάχα βιβλίον δὲν ξέρουμε σὲ ποιά και σὲ πόσων χέρια τῆς μοίρας του εἶναι νὰ πέσῃ. Μπορεῖ κ' ἓνα παιδί νὰ τῷ δῶρῃ. Ἐπειτα μπροστὰ στὴ Σοφίαν οἱ λοιποὶ εἴμαστε παιδιὰ. Ἐν οἷδα οὐδὲν οἷδα. Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά, κ' ἔν' ἀλφαθητάρη πρέπει νὰ φυτρώνῃ μετὰ τὴν περηφάνεια μιᾶς Ἀποκαλύψεως. Γιατί ἔχι; Μπορεῖ καὶ αὐτὸ νάχη τὸ μέρος του στὸ φῶτισμα τῶν ἡρώων, πού ἀλλάζουν τὴν ὄψη τοῦ κόσμου. Καὶ λοιπὸν: ἀνάγκη νὰ μαστορεύουμε και τὰ βιβλία τὰ ἀναγνωστικά—μὴν τὸ γελάτε!—σὰ νὰ εἶταν ἐπικά ποιήματα. Ἐπειτα: ποίος εἶπε πῶς δὲν ἔχουμε κόσμο γιὰ νὰ τὰ μεταχειριστῆ; Ποίος εἶπε πῶς δὲν ἔχουμε σκολεῖα γιὰ νὰ βαλθοῦνε μέσα; Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ὑπάρχουνε δασκάλοι και ὑπάρχουνε παιδιὰ. Τὸ βιβλίον, δηλαδὴ τὸ συστηματοποιημένο μίλημα μεταξὺ τοῦ αἰώνιου διδάχου και τοῦ αἰώνιου μαθητῆ, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχη ἀναγκαστικά· θέλοντας μὴ θέλοντας· ἀργὰ ἢ γλήγορα. Χτίζονται σκολεῖα και μαστορεύονται φυλλάδες γιὰ τοὺς στραβούς και γιὰ τοὺς κουφαλάκους και δὲν πάνε χαμένα, και φέρνουν ἀποτέλεσμα. Καὶ πῶς μπορεῖ ποτὲ νὰ πάνε χαμένα, κ' ὅσο ἀφρόντιστα κ' ἂν πεταχτοῦν, βιβλία γιὰ τὰ παιδιὰ, πλατιά πλατιά και σωστά σωστά ρωμαίικα, και μ' ὅλο τὸ κυνήγι πού τοὺς κανουν οἱ σοφτάρηδες μας; Καὶ πού ἄλλοῦ θὰ ταξίαζε πῶς καλά τὸ βαθυστόχαστο ρητό: «Κάμε τὸ καλὸ και εἶχ' το σὸ ἴγιαλό.»

Μὰ νὰ με συμπαθῆς, φίλε μου. Ὅ, τι καλὸ εἶγινε γιὰ τὴν ἰδέα μας, ὅσο μετρημένο κ' ἂν εἶναι, ὅσο ντροπαλὸ κ' ἂν κρύβεται, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ πῆ πῶς ἔπεσε στὸ γιαιλό. Σπάρθηκε, και καρποφορεῖ. Μὴ σὲ ταράζει τὸ γαύγισμα τῶν μαντρόσκυλων. Τέντωσε ταυτιά σου στὸ ψιλόκινη θρόνισμα πού μὲν ἔρχεται ἐκεῖθε πέρα ἀπὸ δουλευτικά μέλλισια. Βέβαια λιγοστοὶ μπορεῖ νὰ εἶναι οἱ δικοί μας, μὰ χτὲς εἶτανε λιγότεροι, και προχτὲς ἀκόμα πῶς λίγοι. Ὡρα μὲ τὴν ὥρα, μέρα τῆ μέρα, περισσεύουν τέτοιο τὸ περπάτημα τῆς ἀλήθειας· σήμερ' ἀκόμα, στρατὸς εἶναι. Ἰσα μὲ τὴν ὥρα, τὰ σκολεῖα μας εἶναι στὰ βιβλία μας, στὶς ἐφημερίδες μας, σὲ ὅσα μὰς τραγουδᾷ ὁ ποιητὴς, μὰς κουβεντιάζει ὁ πεζογράφος, μὰς διαλαλεῖ ὁ κάθε λογῆς μελετητὴς ἢ αὐτοσχεδίαστῆς καλοπροαίρετος πάντ'—συγγραφέας. Βιβλιάρικια ἄξια, σὰν τὸν «Ἡλιόν», σὰν τὸν «Ἀθρόπι-

νο μηχανισμό», σὰν τὸ «Κρασί», σὰν τὸ «Μπαμπάκι», σὰν τὴ «Ζωὴ και τὸ Σκολεῖον», δὲ μὰς δίνουν ἀπὸ τώρα καθαρὰ νὰ νοιώσουμε, μὲ τί τρόπο θὰ γλυκοχαράξῃ αὐριο μέσα στὸ μεγάλο γλωσσικό, και τὸ ξεχωρισμένο σκολικὸ ζημέριμα, δὲ μὰς κουβαλᾷ σὰ λουλούδια πρωτόφαντα, σὰν πρωτόλουθους καρπούς, και τὰ πρῶτα λόγια τοῦ δασκαλοῦ πρὸς τὸ μαθητῆ, και τὰ πρῶτα μαθήματα τοῦ μελλόμενου σκολεῖου, τοῦ σκολεῖου πού ὅσο μελλόμενον κ' ἂν εἶναι, ἄρχισε ἀπὸ καιρὸ, μὲ τῶν πραγμάτων τὴ δύναμη νὰ σκηματίζεται; Ἰσα μὲ τὴν ὥρα, τὰ σκολεῖα μας εἶναι στὰ βιβλία. Σὲ λιγάκι, τὰ βιβλία μας θὰ εἶναι στὰ σκολεῖα. Γνωρίζω δύο τρεῖς ἐπιστήμονες φιλόλογους ἀπὸ τοὺς νέους μας πού ὁ πόθος τους εἶναι, σὰν ἀποτελεῖωσαν στὴν Ἑβρώπη τίς σπουδὲς τους, νὰ ἔρθουνε και νὰ νοιώσουνε σκολεῖα γιὰ τὴ δημοτικὴ μας. Πῶς θὰ γίνῃ τέτοιο πρᾶμα; δὲν εἶναι ἡ ὥρα νὰ τὸ ζετάσουμε. Καὶ μόνον πῶς πέρατε ἀπὸ τὸ κεφάλι δύο τριῶν ἀνθρώπων, ἑνὸς μονάχα, σὰν τοὺς νέους ἐπιστήμονες πού ἀνάφερα, θὰ πῆ πῶς κάτι ἐτοιμάζεται, κάτι ἔχει γίνῃ. Τὸ ἄβριο εἶναι ὁ καρπὸς πού τότε κρατᾷ ἐπὶ τὴν κοιλία του, φουσκωμένο ἀπὸ τὸν καρπὸ του, τὸ Σήμερ'α. Ἐυλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας του! Ὁ στραβὸς ἀγωνίζεται νὰ ὀδηγηθῇ ἀπ' ὅσα μοναχὰ μὲ τὸ χέρι του γγίζει. Τὰ μάτια γγίζουν ἀντικείμενα ἀσύγκριτα πῶς βαθιά κ' ἀπ' ὅσα φτάνουνε στὰ χέρια μας. Σημείωσα κάπου μ' εὐλάβεια τὰ λόγια τοῦτα τοῦ Τζῶν Μόρλεϋ: «Ὅποιος παραμελεῖ ταύριανὰ δὲ θὰ μπορῆ νὰ τὰ ξεδιαλῶνῃ τὰ τωρινὰ μὲ ξεδιαλῶματα σταθερὰ κ' εὐχάριστα». Τὸ σκολεῖον τῆς δημοτικῆς ὅσο νὰ βρῆ τὸ δικὸ του σπῆτι—δὲν ξέρω πῶς,—ἀνάγκη νὰ ὀργανωθῇ πρῶτα πρῶτα κ' ἀγάγια ἀγάγια μέσα στὰ σπῆτια τοῦ καθενὸς ἀπὸ μὰς. Ὁ καλὸς ὁ δημοτικιστὴς γίνεταί πετῆρας και βλέπει μὲ πόνον τὸ κακὸ πού κινεῖται πρὸς γλωσσικὸ καὶ αἰσθητικὸ κ' ὕστερα και στὸ νοῦ τοῦ παιδιοῦ του τὸ ἐπίσημον γλωσσικὸ μας σύστημα. Ὁ καλὸς ὁ δημοτικιστὴς ἔχει κοιτάξῃ νὰ ἀλαφρώσῃ τὸ κακὸ, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ποφύγῃ κ' ἀφοῦ τὸ παιδί του πρέπει νὰ περάσῃ ὅπως ὅπως ἀπὸ τὴν καθαρῆουσα, ἔχει κοιτάξῃ νὰ τὰ λαφρώσῃ, χτίζοντας παραλληλα κ' ἀντίθετα μὲ τὰ ἐπίσημα, μέσα στὸ σπῆτι του, τὸ ἄλλο τὸ σκολεῖον. Ἐτσι τὴ γλώσσα του τὴ μητρικὴ δὲ θὰ τὴν ἀκούῃ μονάχα στὸ σπῆτι του, δὲ θὰ τὴν αἰστανεταί και δὲ θὰ τὴ μιλά μοναχὰ ἀσυνείδητα και σκόρπια τὸ παιδί, μὰ και θὰ τὴ διδάσκειταί

στὸ σπῆτι τοῦ συστηματικώτερον, τρωρισμένη, καθὼς εἶναι μιὰ μέρα, ὕστερ' ἀπὸ τὴν παράλληλη κ' ἀπὸ τὴ διπλὴ τούτη βασιλεῖα καθαρῆουσα και δημοτικῆς, νὰ πάρῃ μιὰ μέρα ἢ δευτέρη τὸν τόπον τῆς πρώτης και νὰ στηθῇ μονοκρατορῖσσα. Βιβλία γιὰ τὰ παιδιὰ, γιὰ τὰ παιδιὰ, γιὰ τὰ παιδιὰ.

Πιστεύεις πῶς θὰ νικήσῃ μιὰ μέρα ἡ ἰδέα μας. Ἡ καλωσύνη σου. Ἐγὼ δὲν τὸ ξέρω αὐτό. Μπορεῖ νὰ τὸ πιστεῖω. Κι ἔν' ἂν τὸ πιστεῖω ὅμως, ὅλο τὸ ἴδιο θάκανε. Γνωρίζω τὴν ἀλήθεια. Θέλω νὰ πεθάνω γιὰ κείνη. Δὲ φροντίζω ἂν θὰ κρητήσῃ μιὰ μέρα. Μὲ φτάνει πού τώρα μὲ κρατεῖ τὸ γήτευμά της. Εἴμαστε πρῶτες ὅλοι μας πῶς πολὺ ἀπὸ σένα. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ προφήτη δὲν εἶναι πῶς προλέγει τὰ μελλόμενα· εἶναι πῶς βροντοφωνεῖ μὲν ἀλήθεια, καταμουτρῆ και τῶν πῶς ταπεινῶν και τῶν πῶς δυνατῶν. Κι ἂν ἀλλάζανε τὰ παιδαγωγικὰ συστήματα γλήγορα γλήγορα, κ' ἂν ἡ Ἐπιστήμη πάει μπροστὰ κ' ὀλοέν' ἀλλάξῃ, ὅσο κ' ἂν εἶναι τὰ παιδαγωγικὰ βιβλία προσωρινὰ μέτρα και διαβατικὸι σταθμοί, τὰ βιβλία γιὰ τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ γράφονται προσεχτικὰ κ' εὐσυνείδητα, μὰ και ἀφρόντιστα. Κι ἂν ὑποθέσουμε πῶς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία μόνο τους ἔχουνε προορισμὸ νὰ μποῦνε, ἐπίσημα διορισμένα ἀπὸ τὸ Κράτος, μέσα στὰ σκολεῖα, κ' ἂν τὸ καλοσυλλογισθῆς πῶς τέτοια μέρα δὲ θὰ ζημερώτῃ γιὰ τὰ βιβλία τῆς δημοτικῆς πού σήμερ'α γιὰ τέτοιο σκοπὸ γράφονται, πάλι τὰ τέτοια βιβλία μὰς δὲν ἔχουνε τίποτε νὰ χάσουν. Γιατί θὰ κερδίσουν ἀπὸ κείνα τὰ βιβλία πού θὰ γράφτοῦν αὐριο, μὲ τὸ παράδειγμα τῶν τωρινῶν, πῶς καλά γράμμένα, και τραβῶντας πῶς ψηλά· γιατί τὰ τωρινὰ τὰ βιβλία μὰς θὰ τοὺς γίνουνε σκολοπῆτικ.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ἐγὼ εἶπα νῆς νὰ μὴ χαθῇ και νὰ νὰ μὴν πεθάνῃ και πάλι οἱ νῆς γιὰ χάνονται και πάλι οἱ νῆς πεθαίνουν Ἐσὲ σοῦ πρέπει, μάτια μου, ἐνὶνὰ μορφολογίστρες· οἱ τρεῖς ἀπὸ τὰ Γιάννενα κ' οἱ τρεῖς ἀπὸ τὴν Ἄρτα, κ' οἱ τρεῖς ἀπὸ τὸν τόπον σου νὰ ξέρουν τὸνομά σου.

Δὲ σὺπρεπε, δὲ σὺμο αἰετὴ στὴ γῆ κρηβατοστρώση, μόν' σὺπρεπε, μόν' σὺμο αἰετὴ τοῦ Μῆτι τὸ περιδῶλι ἀνάμεσα σὲ δύο μηλιές, σὲ τρεῖς νερωντζοπούλες, νὰ πέφτουν τ' ἀνθ' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου, τὰ κρημεζογαροφάλα τρυγῶν στὸ λαϊμό σου.

— Γῶ ἔστειλα τὸ Γιάννη μου νὰ σὲ βρῆ... Τὸν εἶδες τὸν Κώστα;
 — Μὰ ὁ Κώστας πῆγε στὸ Λουτράκι. Γῶ περπάτησα λίγο, ἴσα μὲ τὸ γεφύρι, κ' ἀπὸ κεῖ κατέβηκα κατὰ τὴ ρεματαριά...
 — Τώρα πρέπει νὰ στείλω σένα γιὰ νὰ βρῆς τὸ Γιάννη μου!
 — Ὅχι δὲ! Νάτος, ἔρχεται...
 — Δόξα σοι ὁ Θεός!—φώναξ' ὁ γιατρὸς—πᾶμε νὰ πεθάνουμε τῆς πείνας! Μπᾶ σὲ καλὸ σας!...
 — Πού στὴν ὀργῆ, πῆγες, μωρέ; γύρισα τὸν κοσμο νὰ σὲ βρῶ!—εἶπ' ὁ Γιάννης σφρογγίζοντας τὸν ἰδρωτὰ του.
 — Ἐλάτε, τώρα, ἐλάτε! Τὸν Κώστα, βέβαια, δὲ θὰ τὸν περιμένουμε γιατί θὰ ζημερωθῶμε...
 — Ἄ ὄχι, βέβαια!—εἶπ' ἡ κυρία Σεβαστὴ—δὲν ἔχει δίκιο νὰ παραπονεθῇ καθόλου!
 — Ἐλα Χριστέ και βλόγα μας! Τὸ κεφάλι τοῦ ψαριοῦ θέλω Σεβαστὴ... κρημυδάκια μπόλικα!
 Κάνανε τὸ σταυρὸ τους και τὸ φαγοπότι ἄρχισαν μὲ τὰ ὄλα του. Ὁ γιατρὸς, δάσκαλος πού δίδασκε και νόμον δὲν κρατοῦσε, ἔτρωγε σὰ γλάρος, καταβάζοντας κάτι μπουκιές θεόρατες, πού κιντύνει νὰ πνιγῇ...

— Βγάλτε, βρῆ παιδιὰ, τὸ φαί και τὴ γυναῖκα—ἔλεγε μασώντας—κ' ὕστερα μουντζώστε τὴ ζωὴ, νὰ πάρῃ στὸ διάολο!
 — Μπράβο γιατρέ! Τέτοιες διδασχὲς δίνεις στὰ παιδιὰ; Τί περίφημο; πατέρης θὰ γανόσανε! Καλὰ ἔκανες, χριστιανέ μου, και δὲν παντρεύτηκες...
 — Ἄμ ψέματα; ἔρεῖς τοῦ Ναστραδίν Χόντζα τὴν παροιμία;
 — Τί ἔκανε πάλι αὐτός;
 — Κάποιος ἔχασε τὸ γαϊδούρι του... περίφημο, ἔρεῖς, αὐτὸ τὸ πλακί σου... τσ, τσ!... Τὸ λοιπὸν πάει στὸ Χόντζα και τοῦ λέει «Ἄμάν, Χόντζα μου, χάθηκα σὰ δὲ βρεθῇ ὁ κλέφτης! Φτωχὸς ἂν ἦρω, τί θὰ γινῶ χωρὶς γαϊδούρι!...» Ἄκουσε, τοῦ λέει ὁ Χόντζας, ἔχεις τὸ σαμάρι του; Λέει, τῶρα! Ἐ! αὐριο πάρτο κ' ἔλα στὸ τζαμί! Πρῶτ' πρῶτ' τὸ παίρνει αὐτός και πᾶει... τσ, τσ!... μωρέ ὅποιος δὲν τρώει τὸ κεφάλι τοῦ ψαριοῦ δὲν ξέρεῖ γὰρ φᾶν ψάρι, τέλειωσε!
 — Τὸ λοιπὸν;
 — Ὁ Χόντζας σὰν τέλειωσε τὴ προσευκὴ παίρνει τὸ σαμάρι και φωνάζει δυνατὰ στοὺς πιστοὺς: Ἐνας φτωχὸς ἔχασε τὸ γαϊδούρι του και τοῦμεινε μονάχα τὸ σαμάρι. Ποίος ἀπὸ σας δὲ φίλησε ποτέ;

τοῦ γυναῖκα, ποίος δὲ ρέχτηκε καλὸ φαί, ποίος δὲν ἤπιε καλὸ κρασί, ὅπου τὸ πέτυχε, νὰ ἔρθῃ δῶ μπροστὰ μου!... Σὰν ἄκουσε τὰ λόγια τοῦ Χόντζα ὁ κλεμμένος, νάσου κ' ἔρχεται μπροστὰ τοῦ κρημνωτά, κρημνωτά, μὲ τὴν ἰδέα, βέβαια, πῶς πῶς πολὺ θὰ τόνε συμπαθήσῃ γιὰ τὴν ἀρετὴ του!—Γῶ, τοῦ λέει, τίποτ' ἀπ' αὐτὰ δὲν ἔκανα!—Μπρὲ ἀλήθεια!—Ἀλήθεια!—Ἐ! στάσου, τὸ λοιπὸν, τοῦ λέει, νὰ σοῦ βάλω τὸ σαμάρι, βρῆκα τὸ γαϊδάρκο πούχασες!
 — Χά χά! Μπράβο, γιατρέ μας, ἔσοχο!
 — Βάλτε μου λίγο κρασί, μωρέ, φοβάστε μὴ μεθύσω;
 — Στὴν ὕγιὰ τοῦ γιατροῦ μας!
 — Στὴν ὕγιὰ σας, κατεργαρήδες, καλὴ προκοπὴ!...
 — Τὰ λόγια τοῦ γιατροῦ νάκουτε σεῖς και θὰ προκόψετε!
 — Σὰν ἔχουνε μυκλὸ βέβαια θὰ μ' ἀκούνε, ἀμέ τί; Ἰποκρισίες θὰ τοὺς μάθω;
 — Γι' αὐτὸ πιά δὲ σὲ σέβονται, γιατρέ μου, γιατί ἔγινες ἓνα μὲ τὰ τρελλοπαιδιά... Τί νὰ σοῦ πῶ!
 — Τί νὰ κάνω, ἀδερφή, γιὰ πῆς μου τί νὰ

ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ^{*)}

Από τέτοια φτωχόπαιδα βαστούσαν οι Μαβρογιάνηδες, οι Καρατζάδες, οι Γεωργαντόπουλοι, οι Αμιράληδες, ο Ρήγας ο Βελεσιτιανής που τιμηθήκανε και τιμήσανε την πατρίδα τους. Όστε δυο κλειστή κι αν εΐτανε η άριστοκρατία πάντα άφινε και μια πόρτα ανοιχτή στην αξιοσύνη.

Μά και στις πιο δημοκρατικές κοινότητες ποτέ δεν κυβερνούσε ο όχλος ο ίδιος, πάντα οι διαλεχτοί, πάντα όσοι κερδίζανε την υπόληψη του λαού, εκείνοι γινόντανε προεστοί.

Οι προεστοί, οι κοτζαμπασήδες δεν εΐτανε βέβαια χωρίς ψευδιάρια. Πολλές φορές δεν άπεικάσανε καλά το γενικό του Γένους καλό, και κοιτάζοντας το κκλό της κοινότητας ή και πιο συχνά το ιδιωτικό τους συμφέρο, σταθήκανε ενάντιοι σε κάθε εθνικό κίνημα. Εΐτανε, φυσικά, συντηρητικοί και δεν τολμούσανε να ταράζονε την ησυχία του τόπου τους και τη δική τους. Ούτε έφκολα ούτε με φκαρίστηση άκουανε κεινούς που τους μιλούσανε για παραχές και για σηκωμούς. Μά σαν ήθελε όμως, ή δωρα κανένα; δε δείλιασε κ' όλοι κάμανε το χρέος τους.

Οι κοτζαμπασήδες είναι οι μεγάλοι άδικημένοι της Ιστορίας μας και μαζί μ' άφοτους άδικηθήκανε κ' οι κοινότητες. Και όμως σε θελήσανε να ζετάσανε, τα πράματα μ' άμεροληψία, αν μπής στη θέση τους, και κρίνης καλά σε τί περιστασιακά και τί τριγυρισιά μέσα ζήσανε θά νοιώσανε την αξιοσύνη, τη φρονιμάδα, την άληθινή φιλοπατρία τους και θά καταλάβης το μεγάλο όφελος που κάμανε στη Ρωμισούνη.

Κακομεταχειριστήκανε πολλές φορές το λαό μ' αν καλοκοιτάξης θά διής πως μόνε στους παραξίεις σταθήκανε σκληροί. Και δεν εΐτανε βολετό άλλως να κυβερνηθῆ η Ρωμισούνη. Έπρεπε ο λαός να τους φοβάται και να τους σέβεται για να μείνη πιστός στην πατρίδα του. Τόσο έφκολο εΐτανε τότε ο κάθε μπερμπάντης να προστρέξη στους Τούρκους και να κάμη ό,τι θέλει που είναι θάμα πως το πράμα δε γινόντανε κάθε μέρα.

Βέβαια πολλοί Ρωμιοί τουρκέψανε για νέγδικηθούνε μ' τους τέτοιους τους βλέπουμε στις πολιτείες ποτέ όμως στις κοινότητες. Σε πολλά μέρη

άλλοκαιρα χωριά, φάρες σύσσωμες τουρκέψανε από πείσμα ή από σφύρο, μά το πράμα γινόντανε με κοινή απόφαση όλων και τουτό όμως το άπαντομέ σπάνια στα καθαφτό ιδιοκυβέρνητα Ρωμαίικα μέρη μά πιο συχνά στην Άρβανιτιά, που ο λαός άκουε πιο τυφλά τον άρχηγό της φάρας και που δεν εΐχε άληθινή συνείδηση της λεφτεροκυβέρνησης.

Άφτη την πίστη και την άφοσίωση στην πατρίδα και στα έθιμα που βάζαζε τη Ρωμισούνη τήνε χρωστούμε στους προεστούς που βαστούσανε, σε να πούμε, όλο το λαό στα χέρια τους. Δεν πρέπει όμως να ξεχνούμε πως όλες οι μυστικές εταιρείες που θέλανε να σηκώσανε το έθνος στέλνανε τους δρμηνεφάδες πρώτα πρώτα τους προεστούς και πως ά δεν εΐτανε άφτοι δρμηνεμένοι κι ά δε θέλανε δε θά πρόκοφτε τόσο η Φιλική Έταιρεία και δε θά γινόντανε το Εικοσιένα.

Γνωρίζανε πως θά θυσιάζονε, άφτοι πρώτοι, και το έχει τους και την ήσυχία τους κι όμως με χαρά δεχτήκανε την όρμηνηια, τίποτα δε συλλογιστήκανε και πήγανε όμπρός. Σε πολλά μέρη εναντιωθήκανε, ενώ η άληθεια, πολλοί και δε θελήσανε να πάνε μαζί γιατί φοβούντανε μήπως δεν πιούξης το κίνημα και γίνει αίτια να καταστρεφθῆ η πατρίδα τους. Εΐτανε καμένοι και ζέσανε τα μεγάλα κκκά και το ρημαγμό που φέρνανε στον τόπο όλες οι βενέτικες και χωρίς σβαρή έτοιμασία προσπαθειες. Κανένα όμως δεν πρόδωσε και σαν εΐδανε την ανάγκη δε διατάσανε καθόλου, κάμανε κάθε θυσία, και πάλι άφτοι σταθήκανε οι όδηγοί κ' οι συμβουλάτορες του λαού.

Τέτοιο παράδειγμα πολύ φωτερό είναι το φέρισμο της δημογεροντίας στην Ύδρα. Με κανένα τρόπο δε θέλανε οι νοικοκυραίοι να κηρύζονε την επανάσταση, σε σήκωσε όμως το λαό ο Οικονόμου με τον Γκίκα και εΐδανε πως το πράμα δε διορθώνεται, δε διατάσανε καθόλου, με εΐδανε πως δε σπασίτανε οι άνοιζαν τις στίνες τους με τα τάλλαρα και ριχτήκανε με όλη τους την καρδιά στη φωτιά. Στη Χίο οι προεστοί δε θέλανε να γίνη κανένα κίνημα, γιατί βλέπανε πως δεν εΐτανε δυνατό ν' αντισταθούνε, μάθ θερμοκέφαλος Λογοθέτης τους πήρε στο λαιμό του. Του κίκου οι καύμένοι οι Ψαριανοί φωνάζανε πως πρέπει ν' άφήσανε ησυχία τη Χίο κι όλα τα μέρη που βρισκόντανε κοντά στη Μικρασία γιατί εΐτανε άδύνατο να τα προστατέψονε. Δεν τους άκούσανε κ' έτσι από άστοχσία καταστρεφτήκανε το Άϊβαλι κ' η Χίο.

Και σ' άλλα μέρη μήπως, αν και ζέσανε οι προεστοί πως είναι δύσκολο ή και άδύνατο να βαστάζονε, δε σηκωθήκανε άκούοντας μόνε τη φιλοπατρία τους; Άφτο δεν είναι η αίτια που ρημαχτήκανε τα Μαντεμοχώρια και τα χωριά του Βόλου;

Αν καλοκοιτάξης, μπορείτε να πής πως κι ο σηκωμός του Εικοσιένα άρχισε την ημέρα που ο προεστός κύρ Άσημάκης Ζαΐμης εΐπε στους ύποταχτικούς του που του ζητούσανε την έδεια να χτυπήσανε τους Ακλιώτες απηγαίνετε στην εύκή μου, παιδιά.

Για να κρίνη κανείς αξιοζώμενα το έργο που κάμανε οι κοτζαμπασήδες, η επαρχιώτικη, δηλ. άριστοκρατία, πρέπει να ττοχασθῆ πως χωρίς άφοτους δε θά εΐτανε δυνατό να βαστάξη ο λαός μέσα σε κείνη τη φοβερή άνταρχ που τον έφερε άνου κάτω. Χάρη σ' άφτη την άριστοκρατία, που βαστούσε στα δικά της, και που τήνε σεβόντανε ο λαός, βαστάχτηκε η ιδιοκυβέρνια και στερεωθήκανε δω και κει μερικά κέντρα όπου περμαζέφτηκε η Ρωμισούνη κ' ήρθε στον έαφτό της.

Οι κοτζαμπασήδες δείξανε γνώση και μυαλό κι άληθινή αγάπη για την πατρίδα και το λαό. Οργανώσανε ξεωνές, σύστημα κι άφτο που εΐτανε στα φυσικά της Ρωμισούνης από κκλιού και που τους βλέπουμε και στη Βυζαντινική εποχή. Οι ξεωνές άφτοι εΐτανε σαν είδος χάνια που διατηρούσανε οι κοινότητες και που βάζανε τους φτωχούς ντόπιους ή και τους διαβατάρηδες για μερικές μέρες. Λίγο σε μερικές κοινότητες κάμανε και νοσοκομεία.

Οι προεστοί εΐχανε το νού τους και στη μόρφωση του λαού, για άφτο, άμα μπορούσανε, άνοιγανε και σχολεία. Τους γραμματισμένους τους εΐχανε σε πολλή υπόληψη και με τα γράμματα ένα παιδί του λαού από παρακατιανή φαμίλια μπορούσε να προκόψη και να μπει στα αρχιόντια, για άφτη και πολλοί ριχτήκανε στη σπουδή.

Το κακό, που οι δασκάλιοι του κικρού εΐκινου ένα μοναχά εΐχανε στο νού τους πως να μάθονε τ' άρχαία Έλληνικά. Θαρρούσανε πως η αίτια που ζέπασε η Ρωμισούνη εΐτανε γιατί δε μιλούσε πια τη γλώσσα του Πλάτωνα, κι όλοι προσπαθούσανε πως να ξαναγυρίσουνε πίσω. Όλοι θέλανε να μιλήσουνε άρχαία, ως και τα όνόματά τους άλλαζανε και τα κάνανε άρχαία. Το ψήφισμα που κάκανε οι μαθητάδες στις Κυδωνίες μας δείχνει το πράμα όλοφανερα

*) Η Άρχή του στον αριθ. 308.

κάνω! πάλι πιά, μου πήρανε τον άερα... Δός μου, σε παρακαλώ, την ούρα της κόττας, τον καρδινάλιο, που λέν...

— Ο Κώστας έρχεται—εΐπ' ο Γιάννης— και θαρρώ δεν έχει καθόλου κέφι, σε σκουνοφύλης μου φαίνεται!

— Τι έγινης. Κώστα; Πως άρχησες έτσι;

— Μην τα ρωτάτε! Ιστορίες δλόκληρες!...

— Έλα κάτω. Κάτι θα βρεθῆ και για σένα.

Θές ποδάρη, στῆθος;

— Ό,τι νάσαι! Εΐστε πως έχω νέχ; η δασκάλια με το δασκαλο κάθανε νέχες!

— Τι μωρέ, τί;

— Από τη βραδυά του κικρενίου δεν κοτούσανε πια να πάνε στα λουτρά γιατί τους φωνάζαν όλοι κρ. κρ! Μύλις βγαίνανε στο κατώφλι τους η στο παρῆυοι, άμέσως ένα κρρ! τρανταχτό άκούγτανε. Ο δόλιος ο δασκαλος δεν κοτούσε πια ούτε να ψωνισῆ!

— Δυτίες εΐν' άηθίες κι άδικα πράματα—εΐπε με θυμό η κυρία Σεβαστή.

— Σωστό! δε λέω όχι, μά ποιος τους φταίει, θέϊσα; μοναχοί τους ρεζιλευτήκανε! Ήρθανε να

κάνουνε λουτρά και σώνει και καλά βάζανε σ' έναρ για την άποκαλύψη, να φωτίσουν τον κόσμο!... Εΐδε κι άπόειδε ο κακόμοιρος ο δασκαλος σαν εΐδε την καταντία τους, μαζέψε τα ρουχά του και δρόμο! Φύγανε με το σιδερόδρομο, τώρα τζάπόμεμα...

— Όρίστε, καμώματα! Ήρθαν' οι φτωχοί να κάνουνε λουτρά και φεύγουν άναυλα, χάνοντας τόσα έξοδα! Φταίτε και σεΐς...

— Για να σου πώ, Σεβαστή, θές, τζάνουμ, να μου χαλάσης το κέφι; Στείλε στο διάολο το δασκαλο με τη δασκάλια!... Μπα!... Τι άνεμο έγινε κείν' η Μαριώ, η λεβέντισσα, η γῆς την κατάπτε;

— Μωρ' άλήθεια, πούσαι η Μαριώ;

— Φώναξέ τη ισέ! να μας πῆ κανένα τραγουδάκι... Άιντε μωρέ νιάτα!...

Κρασί σε πίνω για καλό και σε με πῆς στον τοίχο! Ο γιατρός άρχησε το κικκαλάκι που ξερόγλυφε κι άρχισε να τραγουδάη, μά δε βαστούσανε πια τα κότσια του, τον έπιασε βήχας και κόπηκ' η φωνή στο στόμα του!

— Γκούχ! γκούχ!... Αυτός ο παλιοκαπνός μου χάλασε τη φωνή!... Γκούχ! Στον κόρκα!... Άηδόνι, μωρέ, είμανε! Πέστε της Μαριώς νάρθη! Θά νυστάζουμε...

Ο Γιάννης πήγε στο καφενεδάκι και τους έφερε τη Μαριώ, σέρνοντάς τη με το ζόρι, γιατί πονούσε το κεφάλι της και δεν εΐχε κέφι: το σίγουρο είναι πως κάποια συλλοή θα σκότιζε το πανώριο κεινο κεφάλι και τα γλυκά ματάκια της χαμηλώνανε, σαν κουρασμένα, χάνοντας τη συνηθισμένη λάμπράδα της: μόνε τάχειλι της χαμογελούσε γλυκά, σαν πρώτα, δε λείπει η χάρη της, αύγῆς και συννεφιά σαν πέση!

— Καλώς το το κορίτσι μου! Έλα κάτω δω κοντά μου, να μας πῆς ένα τραγουδάκι για το χαιτήρι του γιατρού.

Έδω νάρθη, Μαριώ, έδω κοντά μου... μπας και φοβάς' ακόμα τις τσιμπιές;

— Δεν είμαι καλά, κυρούλα μ', άπόψε... πονοκέφαλος και ντραλάδα, πάλι να σπάς' το κεφάλι μ'!

— Πως τάπαθες αυτά, παιδί μου; ου έπαιζες τρίλιζα ως το βράδυ!

(άκολουθεί)